

פרשת עקב

השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך לבלתי שמור מצוותיו ומשפטיו וחוקותיו אשר אנכי מצוך היום (ח, יא)

בפסוקים אלו מביע משה חשש כאב המייסר את בנו בילדותו, כדי שלא יבעט בימי הטובה כשיגדל ויהיה לאיש, קינן החשש בלבו של משה שאחרי שהבן יגדל ויצליח בהצלחה רבה ובנכסים מרובים, ישכח את מיטיבו ויפנה אליו עורף. ואכן חשש זה מופיע בהרבה מקומות בספר דברים: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים", וכהסברו של רש"י: כיון שתהיו אוכלים ושבעים, השמרו לכם שלא תבעטו, שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה. וכן "השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם אשר כרת עמכם", ועוד.

אולם בפרשה זו נאמרו הדברים בצורה חותכת ביותר: "פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת, ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך, וכל אשר ירבה לך ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים". השלב הראשון של ההתדרדרות המוסרית הוא השכחת העבר - התכחשות לניסי ה' בעבר. השלב השני הוא "ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", וההתדרדרות הזאת תביא אתה שלב נוסף "והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחית להם".

את הנאמר "ואכלת ושבעת וברכת" מסבירים המפרשים שלא רק בשעת עוני ומחסור על האדם לזכור את הקדוש ברוך הוא ולבקש עזרתו, אלא גם בעת שיזכה לברכה והצלחה - ואכלת וגם ושבעת, מחובתך לשמור את נפשך משכחה, וגם אז "וברכת את ה' אלקיך", כי הוא הנותן לך כח לעשות את החיל הזה ולא בחכמתך ורוב תבונתך הגעת למה שהגעת. לאור זה מסבירים המפרשים את הנאמר במשלי כב' ב': "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'" ואומרים: מקובל בעולם שאם אדם מצליח אז מבלי משים לב הוא חושב ובטוח שהגיע להצלחתו תודות לחכמתו ותבונתו. מאידך, על אדם שאינו מצליח מביטים כעל שלומיאל, לא יוצלח, שאין מוח בקדקדו להכות שרשים ולהגיע למעמד מסוים. ברם, אם מזדמנים העשיר והרש גם יחד בפונדק אחד, אפשר לראות בחוש שהקבצן אינו כל כך לא יוצלח כפי שחשבו עליו וחכמתו אינה פחותה מהעשיר והגביר, וכן רואים אז את העשיר שאינו חברה'מן ובעל תבונה כפי שחשבו עליו יותר מהעני, ועם כל זאת זה הצליח וזה לא, והסיבה: "עושה כולם ה'" - הכל תלוי במזל, ואם כן מה ההתפארות של "כוחי ועוצם ידי".

זאת ועוד: המתיימר שכוחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה והוא בעל הבית הבלעדי על הונו ורכושו, ואינו מחויב כלפי מי שהוא ולא איכפת לו בצער הזולת, ממילא עוצם את ידיו מלעשות צדקה וחסד. שכרון השכחה שולל מהאדם לא רק את אמונת ה', אלא גם חובתו לאדם ושוכח את דברי החכם מכל האדם במשלי: "יש מתעשר ואין כל, מתרושש והון רב", וכדברי הרמב"ם שכתב במורה נבוכים: ומה שאנו קוראים "עשיר" למי שיש קנינים רבים, הוא הכל מדומה, כי אין קשר אמיתי להקנינים עם הקונה אותם, כי לפעמים יאבד העושר בענין רע בחייו ויעזבו לאחרים חילם במותם, אמנם הוא מתעשר לפי הנראה, ובאמת אין כל, כי אין זה קנין דבוק בנפשו, אבל מי שמפזר עשרו לצדקה וחסד - הוא עושר אמיתי והון נצחי רב וגדול מאד, והמתרושש הזה יש לו הון רב שמור לנצח בעולם האמת.

בספר "בינה לעיתים" מסביר את הפסוק הנאמר על פרשת המלך "וכסף וזהב לא ירבה לך ... ורם לבבך", כי ריבוי כסף דומה לריבוי דם. כשם שריבוי דם מסכן את בריאותו של האדם, כך ריבוי כסף - עשירות מרובה - מסכנת את נשמתו של האדם מישראל. במיוחד אם זורם בכסף זיהום מה כגניבה, גזילה וכד'. וכשם שריבוי דם זקוק להקזה (הוצאת דם מהעורקים לשם רפואה), כן יש צורך רב בהקזה מתאימה לצרכי צדקה וחסד לריבוי כסף. זוהי הרפואה היחידה הבדוקה והבטוחה ביותר שהכסף לא יגרום לו סחרחורת ועיוורון נפשי.

פרשת עקב

ספרי חסידים מספרים שחסיד אחד התלונן בפני רבו שהוא סובל משכחה. ענה לו הרבי שעליו לעשות תשובה. וכשהחסיד התפלא מה ענין תשובה לשכחה? ענה לו על כך הרבי: כידוע תשובה מגעת עד כסא הכבוד וכבר נאמר ש"אין שכחה לפני כסא כבודך". במאמר חסידי זה יש רעיון נשגב, שאם האדם מישראל רואה שהשכחה משתלטת עליו וגורמת לכל מיני התדרדרויות מוסריות, אין עצה אחרת מאשר לחזור בתשובה, וכשם שהאדם מצווה להיות מכיר טובה בחינת "מזמור לתודה", כך גם מצווה להכיר בחטא, להיות מודה על האמת ולתקן מעשיו, ואז בכוחו להגיע עד לכסא הכבוד "ואין שכחה לפני כסא כבודך".

האסון של ימינו הוא בזה שלא רק שהשכחה הולכת ומשתלטת על חיי הכלל והפרט ועושים הכל כדי להשכיח את בית אבא, את השבת, את השראת החג, משכיחים מילדים את עברם המשפחתי ותולדות האומה כדי שיהיה באפשרותם להיות "מתקדמים" ומתאימים להשתלב במרחב השמי-כנעני ועוד שמחים על הצלחת השכחה והתרחבותה ומתעלמים מהנאמר: "והיה אם שכח תשכח את ה' אלקיך ... העדתי בכם היום כי אבד תאבדון". (ח' יט').

וכהסברו של ה"חוזה מלובלין" שהקשה על הנאמר "והיה" שהוא לשון שמחה בכל מקום, ומה ענין השמחה בשכחה? והסביר: עיקר העונש הוא לא במה שהאדם חטא בשכחה, אלא משום שהוא עוד שמח בזה ומתרברב כאילו עשה דבר חכמה - חכמה כעין זו מסוכנת ומערערת את יסודות הקיום של עם ישראל...

מקור: הרב יוסף זילברפרב שליט"א